

За мистериозните острови Милос и Гата край Созопол

Найден Прахов ^a

^a Секция за интердисциплинарни изследвания и Археологическа карта на България, Национален археологически институт с музей към Българската академия на науките, София 1000, ул. Съборна 2; naydenprahov@yahoo.com

The mysterious islands Milos and Gata near Sozopol, Bulgaria

Nayden Prahov ^a

^a Department of Interdisciplinary Research and Archaeological Map of Bulgaria, National Institute of Archaeology with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Bulgaria; naydenprahov@yahoo.com

ABSTRACT

Nowadays in the aquatory of Sozopol, ancient Apollonia Pontica, on the Southern Bulgarian Black Sea coast exist three islands – St. Ivan, St. Peter and St. Kirik. Some scholars describing Sozopol and its environment in the late 19th century mention another two islets – Milos and Gata. Today they no longer exist. This paper addresses the questions of where these were located, and what was their fate. The research is based on a number of articles concerning the history, archaeology and geography of Sozopol and its area, naval and military maps, pilots and itineraries from the 19th – early 20th centuries, old pictures, and interviews with local anglers. The conclusions are that Gata is comprised of shallow reefs in the aquatory between the north-eastern shore of St. Kirik island and Sozopol peninsula and Milos was the name given to reefs in the aquatory south of St. Kirik island. Today these rocks are partly covered by an artificial road and island extension build in the 20th century.

KEYWORDS

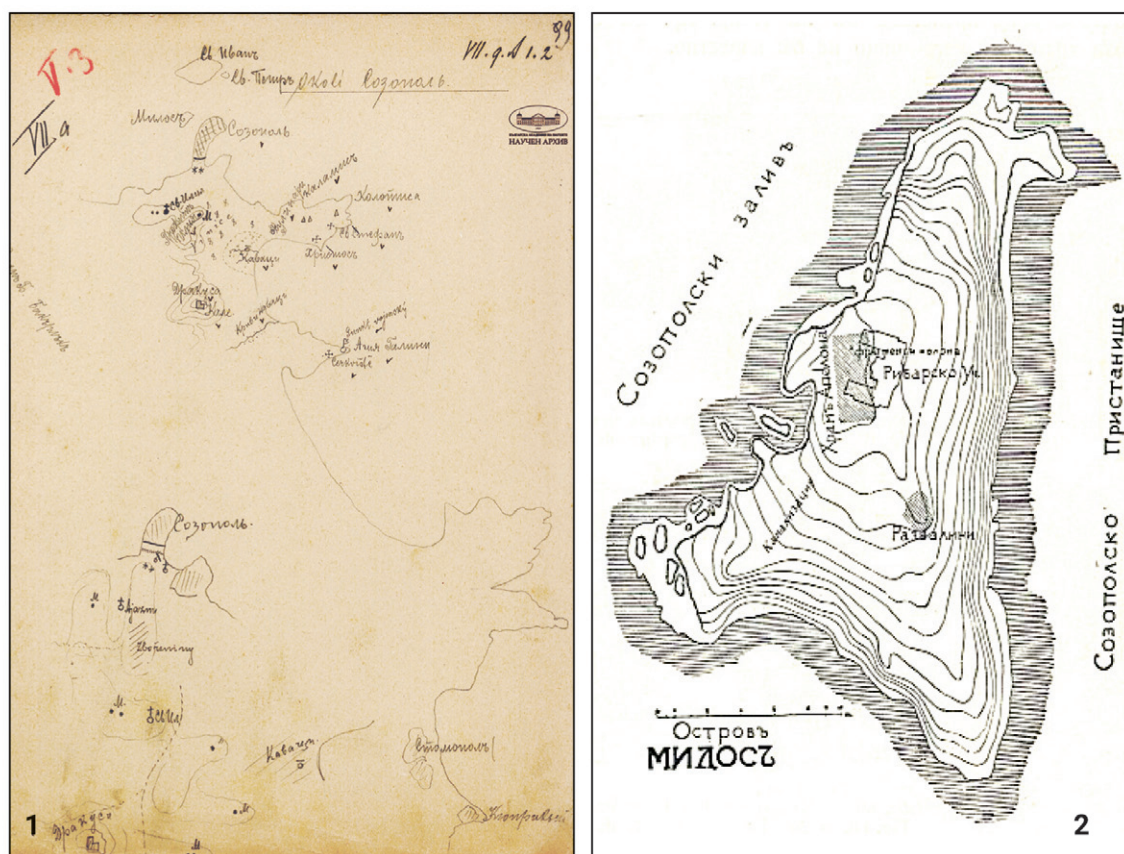
Sozopol harbour, Apollonia Pontica, Black Sea, submerged coasts

Въведение и историографски преглед

В няколко публикации от края на 19 и от 20 в., представящи историята, културното наследство и географията на гр. Созопол, са споменати малките островчета Гата и Милос в близката акватория на града. Днес такива не съществуват. Въпросът, който статията разглежда е кои са тези острови, къде са се намирали и какво се е случило с тях?

К. Иречек посещава Созопол през лятото на 1884 г. Ето как описва „западната страна на града“ и района на остров Св. Кирик и Юлита: „При самия град на същата страна се подават още две плоски каменисти островчета, наречени Милосъ и Гатта. Цялата тази група острови, подобни на далматинските „скоглии“, пазят града и неговите пристанища от силните удари на вълните на „негостоприемния Понтус“, както казвали старите“ (Jiresek 1888, 559; Иречекъ 1899, 761)¹. Братя Шкорпил дават следна-

1 По-различен е текстът в изданието от 1974: „При самия град на същата страна се подават още плоски каменисти островчета, наречени Милос и Гитта. Цялата тази група острови (Св. Иван, Св. Петър, Св. Кирик и Юлита, Милос и Гитта – бел. авт.) ... пазят града и неговите пристанища от силните удари на вълните ...“ (Иречек 1974, 823-824).

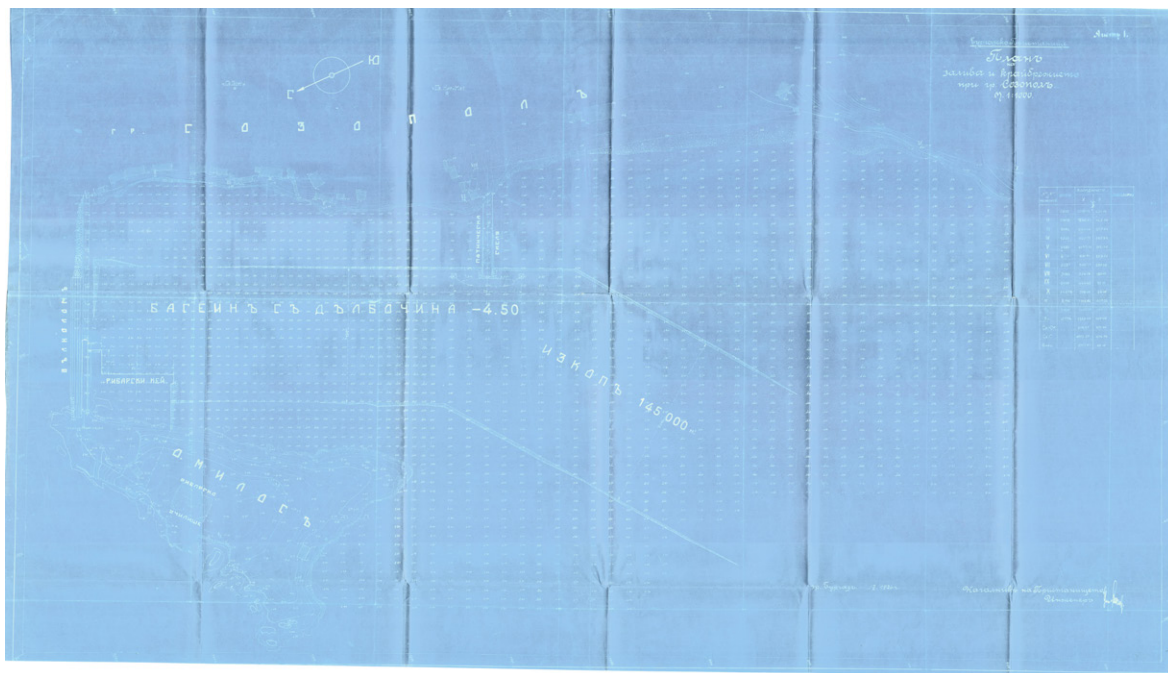

Обр. 1.1 – скица на района на гр. Созопол от архива на К. Шкорпил и Х. Шкорпил (Научен архив на БАН, Ф 165 К, а.е. 778, оп. 1, 99); 2 – карта на о. Св. Кирик (Милос) на К. Шкорпил и Х. Шкорпил (по Шкорпил 1932, 81-82, Обр. 67)

Fig. 1.1 – Sketch of the area of Sozopol from the archive of K. Shkorpil and H. Shkorpil (Science Archive of the Bulgarian Academy of Science, Ф 165 К, 778, оп. 1, 99); 2 – Map of St. Kirik island by K. Shkorpil and H. Shkorpil (after Шкорпил 1932, 81-82, Обр. 67)

та информация в публикация от 1890 г.: „До Созополския полуостров се издигат от морето няколко островчета, като Св. Иван, Св. Петър, Милос и Гата. Тия островчета запазват до нейде залива от опасните североизточни ветрове“ (Шкорпил, Шкорпил 1890, 10). Възможно е тази информация братята да заимстват от публикацията на К. Иречек², тъй като никъде другаде те не представят подобна конфигурация на островите и по-конкретно – сведение за остров Гата. В публикация от следващата година те отново споменават островите: „Созополските островчета посетихме още през 1883 г. На островчето Мелос се намиратъ основи на някаква си голяма сграда: тука видяхме ископанъ един дялан камъкъ, на дължина 0.95 м., ширина 1.86, а дебелина 0.4 м“ (Шкорпил, Шкорпил 1891, 176). Друга публикация, както и документи от архива на братята, съхраняван в Научния архив на БАН, разясняват въпросното споменаване на остров Милос. В ръкописно географско описание на района на града е отбелязано „Залив Созополски е ограничен на север с носа Саласакра, на СИ от с. Св. Никола и съ острова Св. Иван (съ маякъ). Западният бряг е висок, югозападният песечлив с дюни,

2 „Пътувания по България“ е издадена за пръв път през 1888 г., четири години след завръщането на Иречек в Прага (Jirecek 1888).

Обр. 2. Българска карта на Созополския залив от 1926 г. в мащаб 1:1000

Fig. 2. Bulgarian map of Sozopol bay from 1926 in scale 1:1000

а източният високъ и скалистъ, ограничен от скалистия полуостров, по който лежи гр. Созопол и с острова Кирика (Милос) до него.³ На тяхна скица на района (в архива им) са отбелязани трите острова – Св. Йоан, Св. Петър и Св. Кирик, който обаче е наречен Милосъ (обр. 1.1). В статия от 1932 г. братята описват о. Кирик и публикуват карта на острова, като го наричат „Милос“ (Шкорпил 1932, 81-82, обр. 67) (обр. 1.2).

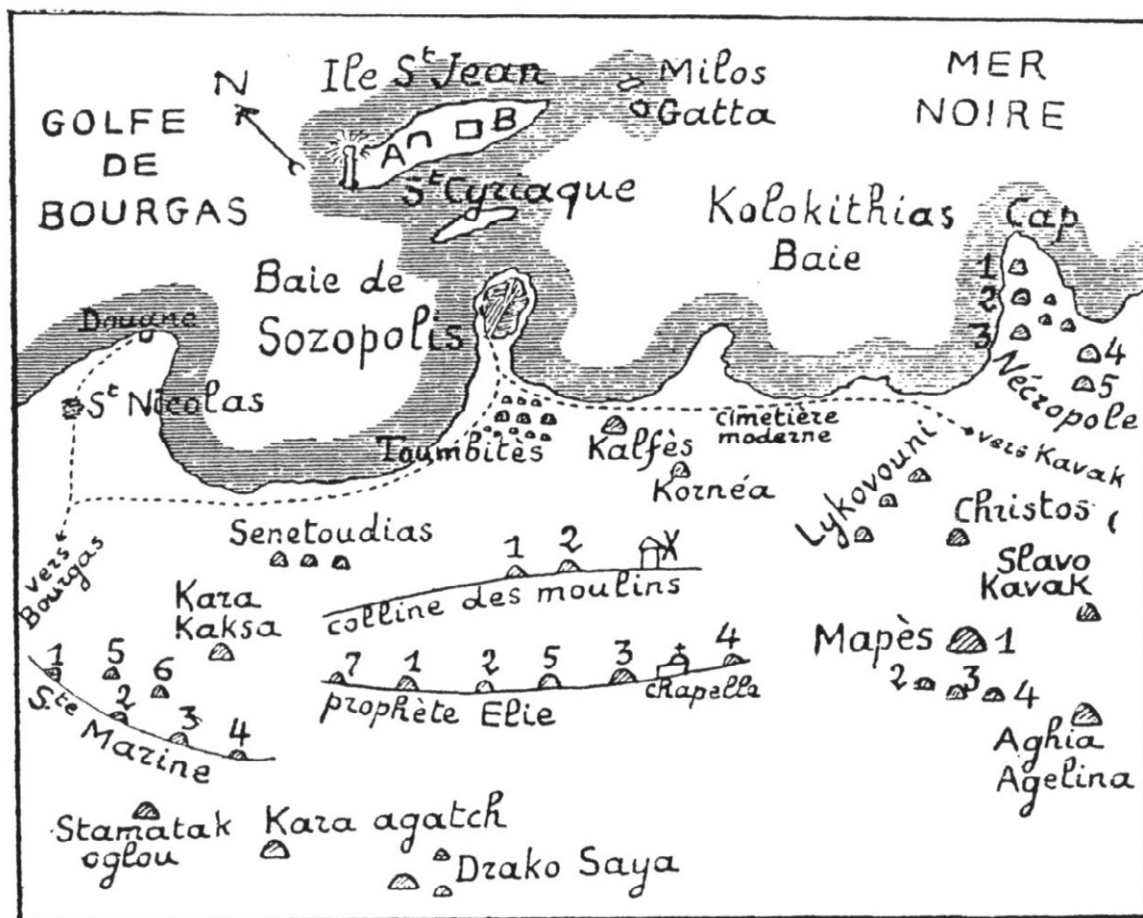
Така е именуван островът и на българска карта на Созополския залив от 1926 г. (обр. 2).

В студия от 1924 г., посветена на непубликувани и малкоизвестни материали от Тракия, G. Seure дава сведения за археологическите проучвания и открития в района на Аполония Понтика, основно по резултати от проведените разкопки и обходи на френския консул в Пловдив А. Degrand през 1904 г. G. Seure описва района като споменава островите Милос и Гата. Той публикува схематично нарисувана археологическа карта на околностите на Созопол (обр. 3), направена по скици и рисунки на А. Degrand и сведения на руския консул в Бургас княз Шаховски, провеждал археологически проучвания в Созопол през 1908 г. (Seure 1924, 325, Fig. 87).

На картата о. Св. Иван е поставен на правилното му място, о. Кирик е разположен между него и Созополския полуостров, а на мястото на о. Св. Петър са нарисувани островите Гата и Милос (Seure 1924, 317-318, 325; Fig. 87, 327). В текста G. Seure изрежда Милос, Гата и Св. Иван, като за последния казва, че е назоваван в някои карти Св. Петър (Seure 1924, 327-328). Той споменава за географската карта, която използва и на която са отбелязани само островите Св. Кирик и Св. Петър (по всяка вероятност Св. Иван – бел. автора), като коментира, че картата не е прецизна, навярно доверявайки се на други източници на информация⁴. Отбелязва също, че още по-голямо объркване

3 Архив на братя Шкорпил, съхраняван в Научния архив на БАН, Ф 165 К, а.е. 778, оп. 1, 99.

4 G. Seure описва неиздадените архивни източници, които ползва, като ги индексира от А до Г

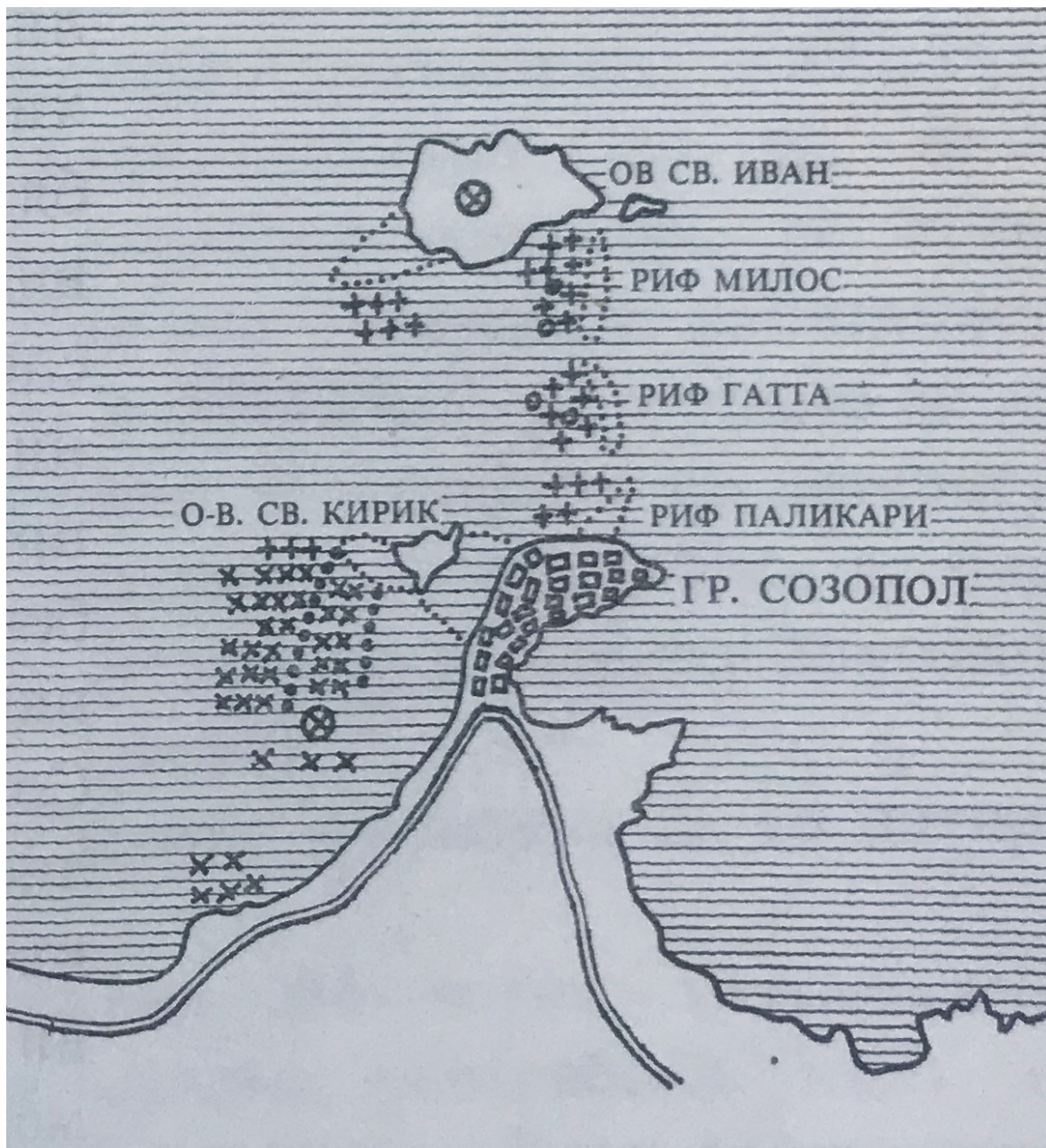
Обр. 3. Археологическа карта на Созопол и околностите му, публикувана от G. Seure (Seure 1924, 325, Fig. 87)

Fig. 3. Archaeological map of Sozopol and its surroundings, published by G. Seure (Seure 1924, 325, Fig. 87)

не относно броя и имената на островите създава статия на Р. Kerameos, в която е отбелязано, че около Созопол има само три острова, които са наречени Св. Иван (Seure 1924, 327-328). Очевидно е, че G. Seure не е добре запознат с географията на Созопол и околността му и прави грешки на картата и в описанието на островите, доверявайки се на източниците си или прочитайки документацията им неправилно.

Въз основа на представените по-горе публикации в статия от 1982 г. Б. Димитров, К. Порожанов и А. Орачев приемат Милос и Гата за рифове и ги позиционират в акваторията между Созополския полуостров и о. Св. Иван (обр. 4), където се издига подводен рид, свързващ полуострова и острова (Димитров и др. 1982, 443, рис. 827 А). Авторите приемат безкритично информацията на горесцитираните изследователи за неотдавнашното съществуване на островите Милос и Гата и обясняват потъването им с природен катаклизъм. В няколко публикации Б. Димитров отново позиционира Милос и Гата между Созополския полуостров и о. Св. Иван, като отбелязва, че са потънали острови, на които, по всяка вероятност, някога са били разположени складове за стоки и кораборемонтни съоръжения (Димитров 2004, 133; 2009, 66-67). Същото местоположение е прието и от А. Орачев в статия от 2007 г. (Орачев 2007, 11-13). В

и прави референции към тях (Seure 1924, 317-318).

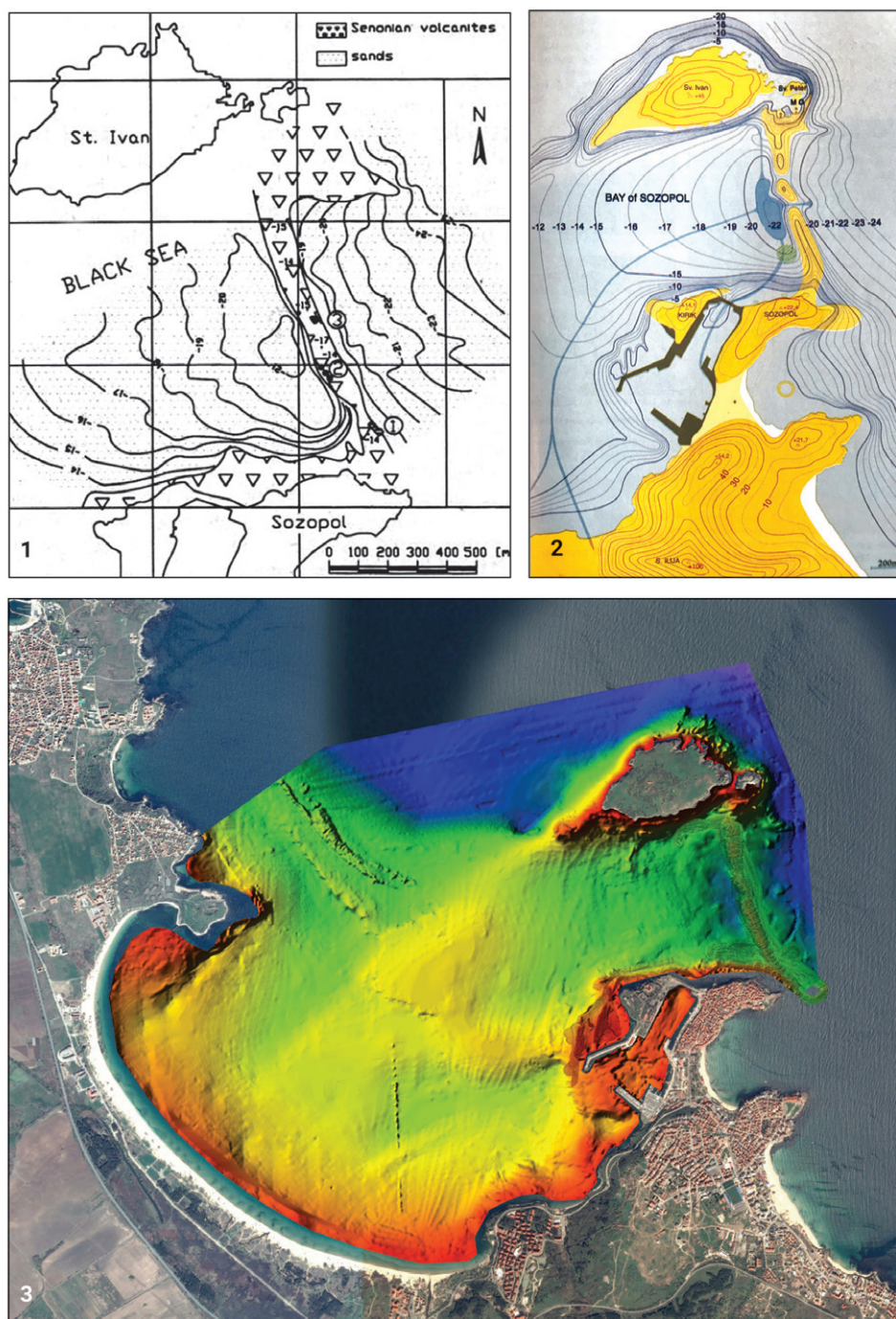

Обр. 4. Карта на района на гр. Созопол, с нанесени рифове и археологически структури под вода (по Димитров, Порожанов, Орачев 1982, 443, рис. 827 А)

Fig. 4. Map of Sozopol area with marked reefs and underwater archaeological sites (after Димитров, Порожанов, Орачев 1982, 443, fig. 827 А)

друга той споменава „рифове Милос, Гата и Паликари“ като части на споменатия риф, но отбелязва, че названията „Милос и Гата са историографско недоразумение“, без да даде допълнително пояснение (Орачев 2018, 65-66).

Теорията на Б. Димитров, К. Порожанов и А. Орачев е възприета от редица изследователи и е мултиплицирана в техни публикации. В монографията си „Древното корабоплаване по Западното Черноморие“ М. Лазаров, коментирайки въпроса за пристанищата на антична Аполония Понтика, заявява: „Ако надморската връзка между риф Паликари, рифове Милос и Гата и о. Св. Иван се докаже, тогава ще

Обр. 5.1. Батиметрична карта, представяща рида между гр. Созопол и о. Св. Иван (по Georgiev et al. 1994, 326, Fig. 5); 2 – батиметрична карта, представяща рида между гр. Созопол и о. Св. Иван (по Preisinger et al. 2001, Table 3a); 3 – батиметричен модел на акваторията на Созопол, създаден посредством заснемане с многолъчев ехолот (Център за подводна археология, изработил инж. К. Велковски).

Fig. 5.1. Bathymetry map with the ridge between Sozopol peninsula and St. Ivan island (after Georgiev et al. 1994, 326, Fig. 5); 2 – Bathymetry map with the ridge between Sozopol peninsula and St. Ivan island (after Preisinger et al. 2001, Table 3a); 3 – Bathymetry model of the aquatory of Sozopol, based on multibeam echosounder scanner (Centre for Underwater Archaeology, Bulgaria, by Eng. K. Velkovski)

стане напълно ясно защо тук са намерени най-много останки от класическата антична котва. Тази връзка ще очертае невероятен басейн, защитен от юг, изток и север – басейн мечта за западния бряг на Черно море“ (Лазаров 2009, 104-195). М. Гюзелев представя тезата на Б. Димитров, К. Порожанов и А. Орачев в обзорния си труд „Западният понт между Емине и Босфора през първото хилядолетие пр. Хр“ (Гюзелев 2009, 30-31, 130-131) без да я коментира. Тя е възприета и от П. Пеев в дисертацията му „Палеогеография на пристанищните акватории в древната морска история и култура по Западното Черноморие“ (Пеев 2014, 23, обр. 10) и от И. Христов в монографията му „Mare Ponticum, Крайбрежни крепости и пристанищни зони в провинция Хемимонт V – VII в.“ (Христов 2018, 291, 304-305), който цитира директно П. Пеев.

Предположението за потъване на наскоро съществували острови не може да бъде прието, тъй като не е известно значително сеизмично събитие, което би могло да причини потъването на островчетата с няколко метра, което освен това да не е засегнало сериозно ландшафта на Созопол и не е съхранено в местната памет, исторически и геоложки документи. Характерните за Медноридско-Странджанското крайбрежие негативни тектонични движения са изключително бавни и не могат да доведат до бързи промени на релефа (Попов, Мишев 1974, 49-50, фиг. 15). Асоциирането на „островчетата“ с рида между Созопол и о. Св. Иван е по-скоро опит на авторите да съчетаят известията за тях с подводния рид и откритите анкражи западно от него. Този рид е крайт на верига от възвишения на Медни рид, маркирана от върховете Кукув баир (137 м), Шарлан баир (130 м), Св. Илия, Св. Марина, Созопол – Нов град, Созопол – Стар град, о. Св. Иван. Той е проучван и документиран няколкократно. През 1990 г. Центърът за подводна археология (ЦПА) и Лабораторията по археометрия към Института по тракология го заснемат с еднолъчев ехолот и създават батиметрична карта (обр. 5.1) (Georgiev, et al. 1994, 326-327). Ридът е документиран и в рамките на проект на Австрийската академия на науките, изследващ промяната на ландшафта на района на Созопол след последния ледников период, с ръководител А. Preisinger (обр. 5.2) (Preisinger et al. 2001, Table 2, 3). От 2011 г. акваторията на Созополския полуостров е заснемана няколкократно от ЦПА и Института по океанология към БАН посредством многолъчев ехолот, като е създаден детайлен и високопрецизен батиметричен модел, който допълва и надгражда по-ранните проучвания (обр. 5.3).

В публикация, представяща резултатите на проекта на Австрийската академия на науките, с Милос (Milos = М на картите) и Гата (Gatta = G на картите) са асоциирани плитки рифове южно от о. Св. Петър (обр. 5.2), като изчезването им е обяснено не с негативни тектонични движения, а с покачване на морското ниво (Preisinger et al. 2001, 9, Table 2, 3). Може би при това локализиране авторите са повлияни от картата на G. Seure, представена по-горе.

В дисертацията на автора на настоящата статия е засегнат въпросът за изчезването на островите Милос и Гата. Авторът не посочва местоположението им и приема изчезването им като следствие от ерозия и абразия (Прахов 2013, 60-61).

Батиметричните модели и карти показват, че основата на рида е на 20 м дълбочина, а възвишенията му се издигат на места до 14–16 м дълбочина. Максималната му височина над пясъчното дъно е около 6–7 м. Най-високите части на рида са твърде дълбоко, за да бъдат потънали островчета, съществували в началото на 20 в., поради което не можем да приемем тази теза. Предложеното съществуване през античността на части от рида над морското ниво и на защитена от северните и източните ветрове акватория западно от линията о. Св. Иван – рид – Созополския полуостров също е

Фиг. 6. Анонимна френска карта на Западното Черноморие (по Орачев, 1992, обр. 3)

Fig. 6. Anonymous French map of the Western Black Sea coast (after Орачев, 1992, fig. 3)

малко вероятна поради дълбочината, на която днес се намират най-високите части на рида. Потъването на Медноридско-странджанското крайбрежие (особено в районите на речните долини), както и морската трансгресия след последния ледников период са доказани явления, но техните темпове са относително бавни и е малко вероятно да са допринесли за такова сериозно потопяване на съществували острови в историческите времена. Действително по Западното черноморско крайбрежие са открити многобройни антични обекти под вода, но на по-малка дълбочина. Най-дълбоката известна *in situ* структура е зид от квадрати в акваторията на Несебър на дълбочина 4,5–5 м (Прахов 2019, 738–740; Preshlenov 2012, 512, 503, Fig. 6.11). Голямото количество цокове и котви, открити в района на рифа между о. Св. Иван и полуострова, което е основен аргумент за хипотезата за съществувало естествено пристанище западно от тази линия, може би се дължи на други обстоятелства, като например използването

на подводния рид за закотвяне, особено при бури, застрашаващи корабите от отнасяне към бреговете и корабокрушение.

За да опитаме да изясним въпроса за местоположението и изчезването на Милос и Гата, ще направим преглед на географски карти, въздушни и наземни фотографии и лоции от 18, 19 и началото на 20 в.

Картографски обзор

На анонимна френска карта на Западното Черноморие, навярно от 18 в. (обр. 6), при Созопол са дадени схематично три острова – съществуващите днес Св. Кирик, Св. Иван и Св. Петър (Орачев 2007, обр. 3).

През 1801 г. е проведена руска експедиция за картографиране на бреговете на Западното Черноморие, ръководена от капитан-лейтенант Иван Матвеевич Будищев. През 1807 г. е издаден негов „Атлас Черного моря“, в който е поместена карта на Бургаския залив. На карта на залива, без автор от същата година, направена по-всяка вероятност по картата на И. Будищев, край Созопол са отбелязани само островите Св. Иван (Кириосъ) и Св. Кирик (Йоанъ), като имената им са разменени. Остров Св. Петър не е отбелязан (обр. 7)⁵.

На карта на Бургаския залив на Pierre Lapie, отпечатана през 1808 г. (обр. 8.1), са нанесени островите Св. Йоан и Св. Кирик с имената им, като Св. Петър не е отбелязан. Западно от островите с контур са оградени плитки зони.

На една малка по размер пруска карта на Бургаския залив (16x16 см, в мащаб 1:200 000), издадена през 1828 г. от Генералния щаб на Кралство Прусия (обр. 8.2) са отбелязани трите острова Св. Йоан, Св. Кирик и Св. Петър, като последният не е именуван.

На две карти на Западното черноморско крайбрежие на капитан-лейтенант Егор Манганари от 1834 г. и трите острова са нанесени доста точно. На едната е наименуван единствено о. Св. Иван и то като о. Св. Кириосъ (обр. 9.1). На другата и трите острова са назовани, но имената на Св. Кирик и Св. Йоан са разменени (обр. 9.2).

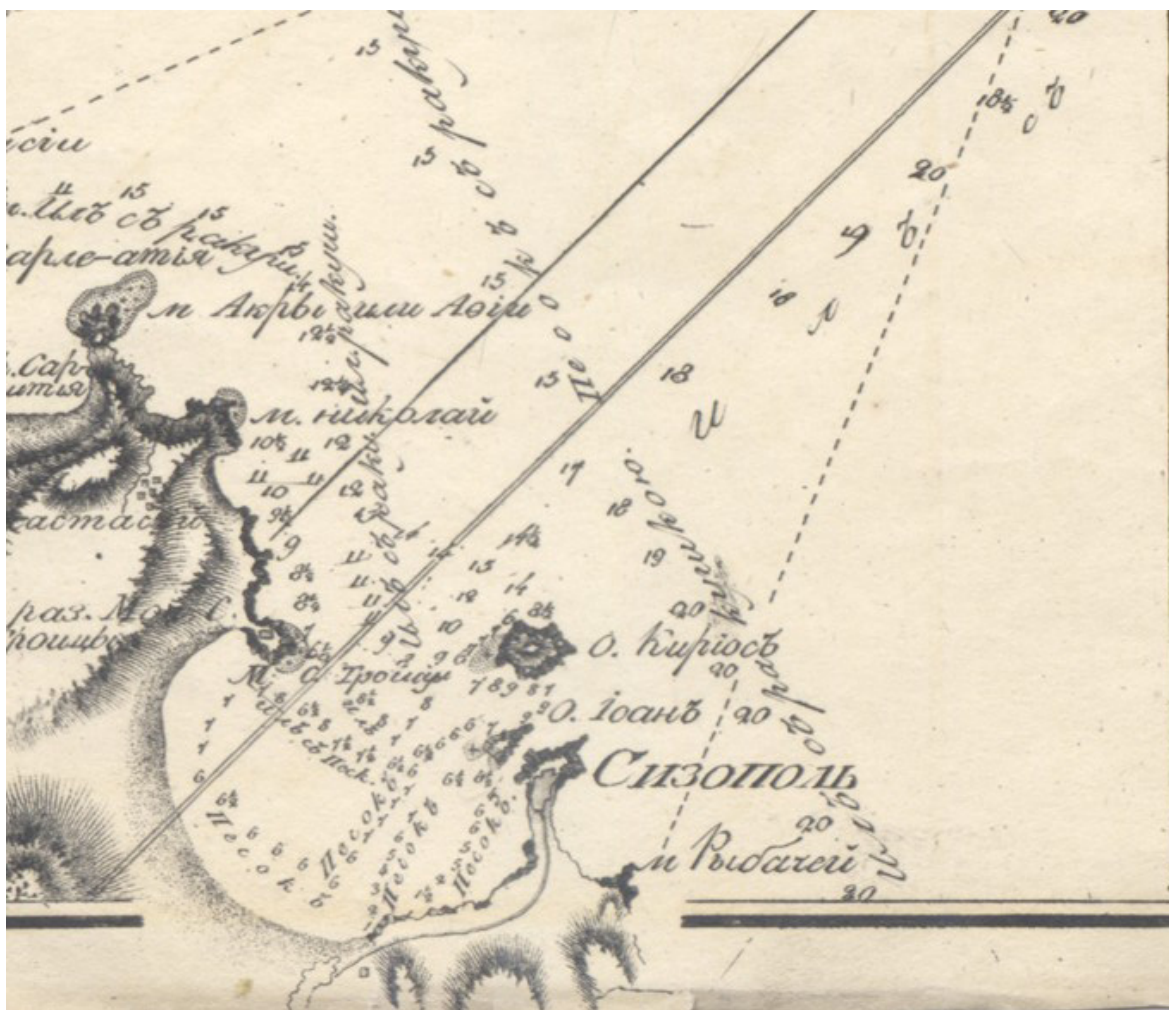
На картата на Бургаския залив на Taitbout de Marigny от 1830 г. (обр. 10.1) са дадени само о. Св. Иван и о. Св. Кирик, но имената им също са разменени. Западно от тях също са отбелязани плитчините, известни и от други карти.⁶

На карта от атласа към *Guide maritime et stratégique dans la Mer Noire, la mer d'Azov et sur le theatre de la guerre en Orient* на J. Correard, издаден през 1854, както и в самия пътеводител, са отбелязани и трите острова, но отново имената на о. Св. Иван и о. Св. Кирик са разменени (обр. 10.2). Причината навярно е почти буквалното ползване на географската информация на Taitbout de Marigny за района на Созопол.

На карта в книгата на барон Helmuth von Moltke, посветена на рускотурската война през 1828–1829, издадена през 1859 г. (обр.11.1) (Moltke 1854, Plate 10), детайлно

5 Аз няхах достъп до картата от „Атлас Черного моря“ на капитан-лейтенант И. Будищев. Поместената тук карта е без автор и се съхранява в Националния архив на Украйна. По всяка вероятност тя е направена въз основа на картата на И. Будищев, тъй като е издадена през 1807 „съ с последнихъ описаниі учиненныхъ российскими мореплавателями“, а през тези години не са известни други експедиции за картографиране на бреговете на Западното Черноморие (Крыжановский и др. 1916, 3-4). Картата и информацията за нея ми бе предоставена от Борислав Петров (Петров 2017), за което му благодаря.

6 Навярно объркването идва от картата на капитан-лейтенант И. Будищев, от която невярно Taitbout de Marigny взимаша информация (Петров 2017). На картата (приписвана на Taitbout de Marigny) не е отбелязан о. Св. Петър, въпреки че в неговите лоции той е описан.

Обр. 7. Карта на Бургаския залив от 1807 г. (Подробныя карты рейдовъ и заливовъ Ромелии. Сочинены при Адмиралтейскомъ Департаментѣ в 1807 году, съ послѣднихъ описаній учиненныхъ Россійскими мореплавателями (Украинска национална библиотека)

Fig. 7. Naval map of Burgas Gulf from 1807 probably based on the naval map of captain-lieutenant I. Budishev from 1807 (National Library of Ukraine)

са нарисувани островите Св. Иван и Св. Петър, наречен(и) Bujuk Ada (Големия остров – турски език), и Св. Кирик – Kutschuk Ada (Малкия остров – турски език).

На руска „Карта на Балканския полуостров“ (обр. 11.2) (Лист „Сизиполь (7.9), издадена през 1884 г., и трите острова са дадени с коректните им имена.

По време на Кримската война британският капитан Thomas Spratt картографира участъци от Западното Черноморие. През 1854 г. е публикувана неговата навигационна карта на Бургаския залив. На нея и трите острова около Созопол са предадени детайлно, като обаче о. Св. Кирик е наречен Ayios Petros, о. Св. Иван – Megalo Nisi, а о. Св. Петър – St. Peters. На картата са отбелязани и плитчините (обр. 12).

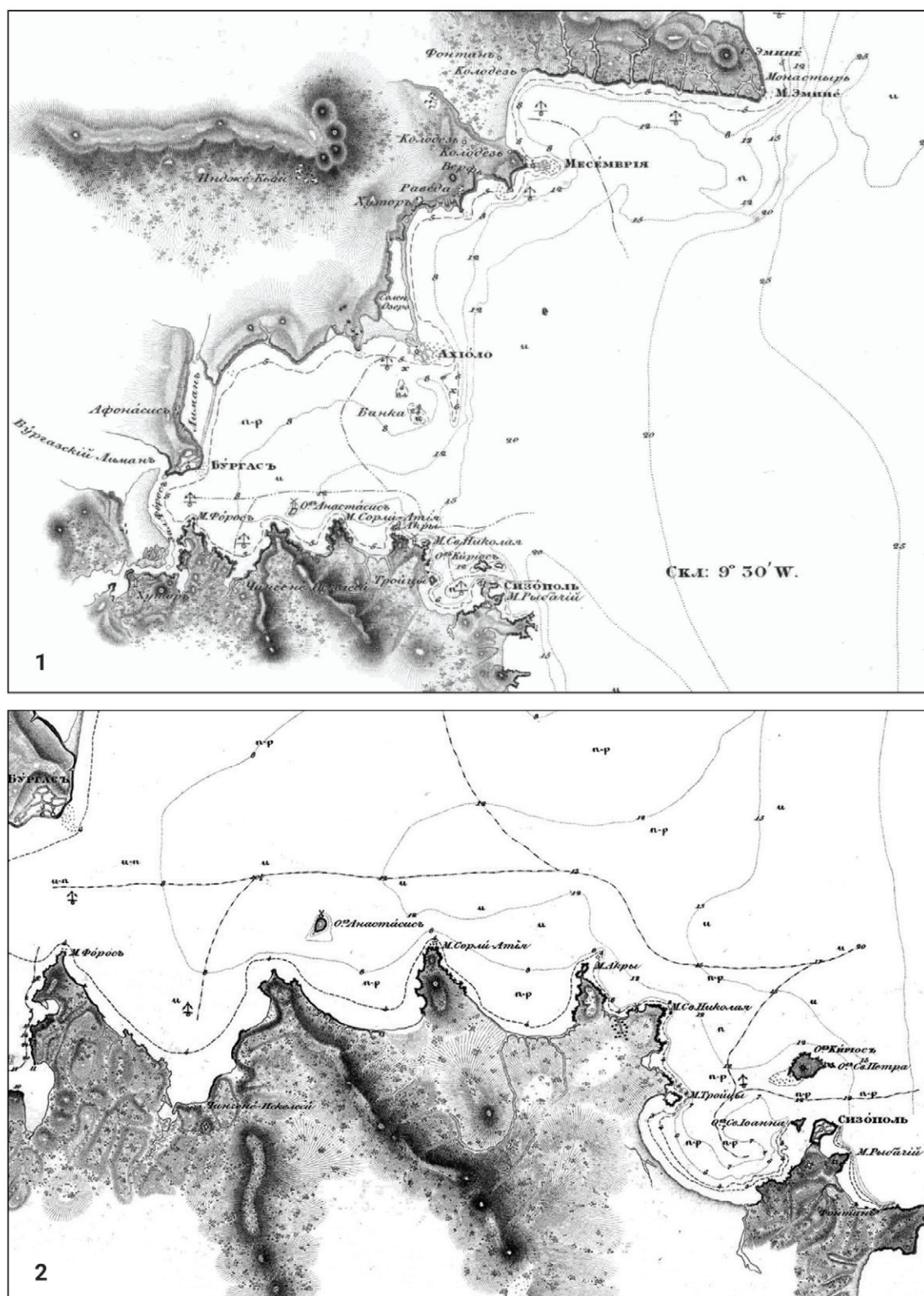
На руска триверстова карта от 1878 г. в мащаб 1:126 000 (обр. 13.1) островите са дадени коректно и детайлно, като северно от Созопол, в непосредствена близост до града, е отбелязан и рифа Паликари.

Австроунгарска карта от 1903 г. в мащаб 1:200 000 (обр. 13.2) също предава коректно островите. Западно от о. Св. Кирик, навътре в залива към гр. Черноморец са отбелязани две плитчини, които не фигурират на други карти.

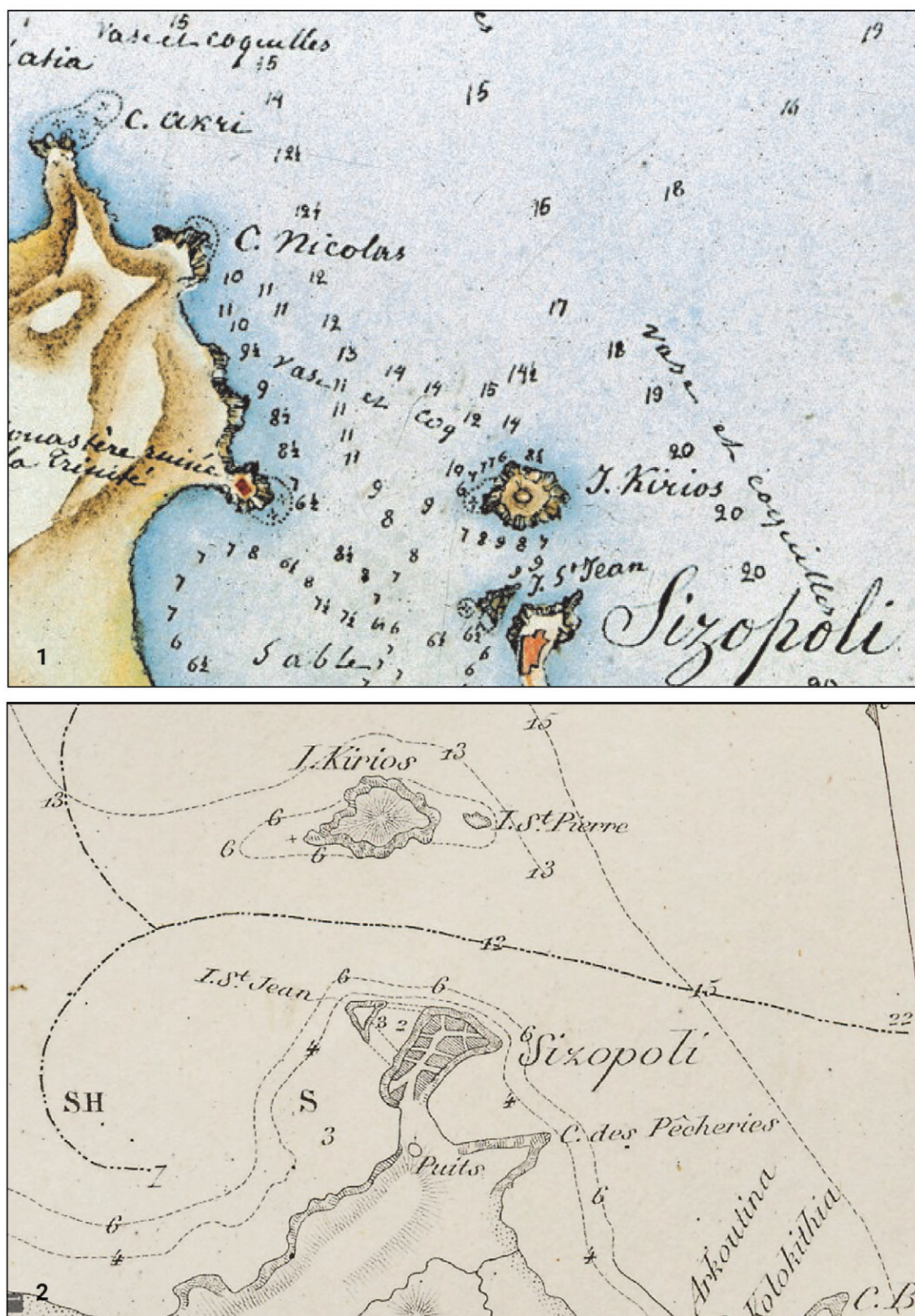
Обр. 8.1. Карта на Бургаския залив на Pierre Lapie, отпечатана през 1808 г. (Национална библиотека на Франция, достъпна он лайн: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84393229.r=pierre%20lapie?rk=171674;4>); 2. Карта на Бургаския залив, отпечатана като вложка към пруската „Карта на главните пътища от Долния Дунав до Константинопол“, издадена през 1828 г. от Генералния щаб на Кралство Прусия (Deutsche Digitale Bibliothek, достъпна он лайн: [http://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf\[id\]=http://www.landessarchiv-nrw.de/digitalisat/Abt_Westfalen/Kartensammlung_A/~094/09431/mets.xml](http://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf[id]=http://www.landessarchiv-nrw.de/digitalisat/Abt_Westfalen/Kartensammlung_A/~094/09431/mets.xml); <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/2KRO3QKNIOQT22GTSASFAHRZY6V6S6SM>)

Fig. 8.1. Naval Map of Burgas Gulf by Pierre Lapie from 1808 (National Library of France, available on line: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84393229.r=pierre%20lapie?rk=171674;4>); 2. Prussian military map of Burgas Gulf from 1828, inset to Map of the Main Roads from Lower Danube to Konstantinopol (Deutsche Digitale Bibliothek, available online: [http://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf\[id\]=http://www.landessarchiv-nrw.de/digitalisat/Abt_Westfalen/Kartensammlung_A/~094/09431/mets.xml](http://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf[id]=http://www.landessarchiv-nrw.de/digitalisat/Abt_Westfalen/Kartensammlung_A/~094/09431/mets.xml); <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/2KRO3QKNIOQT22GTSASFAHRZY6V6S6SM>)

Обр. 9.1–2. Карти на Западното черноморско крайбрежие на капитан–лейтенант Е. Манганари от 1834 г. (по Манганари 1841, 9, 20)

Fig. 9.1–2. Maps of the Western Black Sea Coast by captain – lieutenant E. Manganary form 1834 (after Манганари 1841, 9, 20)

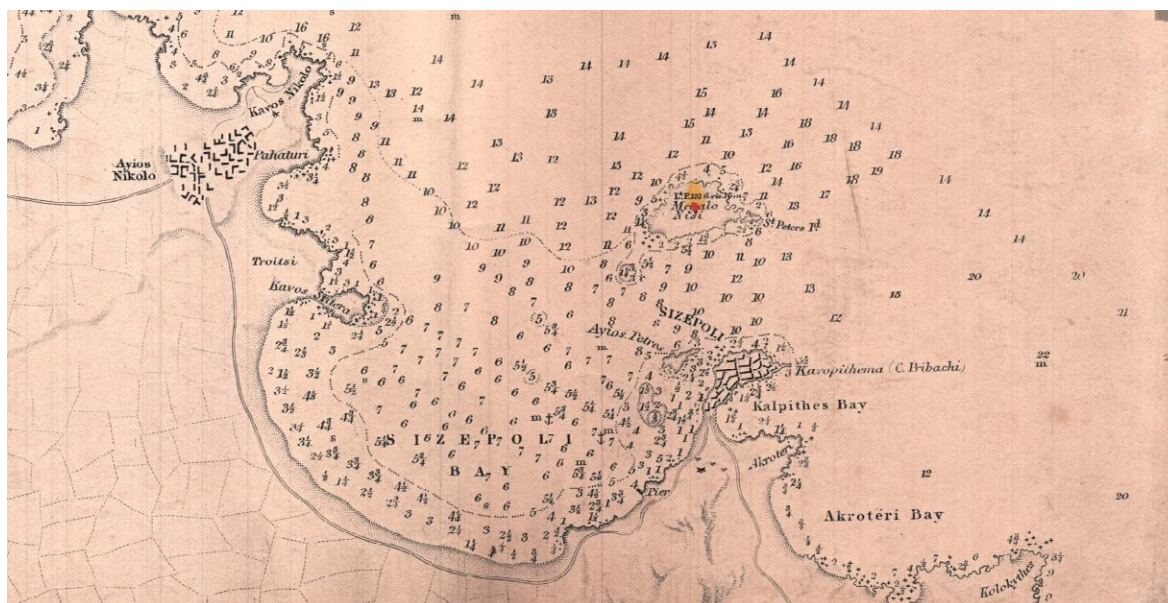

Обр. 10.1. Карта на Бургаския залив на Taitbout de Marigny (*Periple moderne des mers Noires et d'Azov*, 1830); 2. Карта на Бургаския залив на J. Correard. (no Correard 1854a, 5)

Fig. 10.1. Map of Burgas Gulf by Taitbout de Marigny (*Periple moderne des mers Noires et d'Azov*, 1830); 2. Map of Burgas Gulf by J. Correard (after Correard 1854a, 5)

Обр. 11.1. Карта от книгата на барон Helmuth von Moltke издадена през 1859 г. (по Moltke 1854, Plate 10); 2. Руска „Карта на Балканския полуостров“ (Лист „Сизиполь (7.9)“, издадена през 1884 г.
 Fig. 11.1. Map from the book of Helmuth von Moltke, published in 1859 (after Moltke 1854, Plate 10); 2 – Russian map Balkan Peninsula (Map 7.9), published in 1884

Обр. 12. Карта на Бургаския залив на капитан Thomas Spratt, 1854 (Военноморски музей, Варна)
Fig. 12. Map of Burgas Gulf by capt. Thomas Spratt, 1854 (Naval Museum, Varna)

На руска карта от 1911, направена по картата на капитан Spratt и “попълнено с всеми новейшими данными” островите са предадени коректно и детайлно (обр. 14).

На две анонимни карти, съхранявани в Националната библиотека на Франция, и трите острова са предадени доста детайлно (обр. 15).

Прегледът на представените архивни географски карти показва, че районът на Созопол е картиран няколкократно, и в някои случаи прецизно, през 19 и в началото на 20 в., но освен днес съществуващите Св. Иван, Св. Петър и Св. Кирик не се отбелязани други острови. На няколко карти са предадени рифове южно и североизточно от о. Св. Кирик и южно от о. Св. Иван.

Обзор на архивни географски документи

Допълнителна информация за разглежданата акватория намираме в книги, описващи военните действия в района на Западното Черноморие и в лоциите на Западното черноморско крайбрежие от 19 в.

Едно от първите описания на акваторията на Созопол е в книгата „Описание Черного моря, Эгейского архипелага и османского флота“ на руския граф Пётр Андреевич Толстой, посланик на Петър I в Цариград от 1701 г. до 1714 г. Той пише, че пристанището на Созопол е добро и е предпазвано от три острова: „Есть тамо и порт доброй, содержится от трех островов“ (Толстой 2006, 90).

В „Записки о городахъ забалканскихъ занятыхъ російскими войсками в достопамятную кампанію 1829 года“ на Егор Энегольм, участник във военните събития, са споменати само три острова. Авторът пояснява, че се наричат Св. Йоан: „Отрог горъ Шайтанъ, вдавшійся острым углом море, каменистою высотой образовалъ полуостров, соединяющійся тѣснымъ проходом с материком. Далѣе в море находятся три острова, именуемые островами Св. Иоанна.“ (Енегольм 1830, 123).

В лоцията на Taitbout de Marigny (Marigny 1850, 26), както и в тази на Joseph Corread (Corread 1854, 36), която я повтаря почти дословно, и в свързаните с тях кар-

Обр. 13.1. Руска триверстова карта от 1878 г.; 2. Австроунгарска карта от 1903 в мащаб 1:200 000
 Fig. 13.1 – Russian map from 1878; 2 – Austro-Hungarian map from 1903, scale: 1:200 000

ти (обр.10.1, 2), акваторията на Созопол е представена детайлно. Описани са трите острова, но имената на о. Св. Иван (Kirios) и о. Св. Кирик (St. Jean) са разменени. Остров Св. Петър (St. Pierre) е назован правилно.

В английска лоция от 1847 г., съставена основно по сведенията на Taitbout de Marigny, но ползваща и други източници, са описани о. Св. Иван, наречен отново Kirios или Elias, и о. Св. Кирик (St. John). Св. Петър не е назован, но се казва, че източно от Св. Иван стърчат две скали, а западно от него има рифове, които обаче не са на голямо разстояние от острова (Hobbs 1847, 17).

В английска адмиралтейска лоция от 1884 г. (трето издание), съставена основно по лоцията на T. de Marigny от 1850 и проучванията на капитан Thomas Spratt, островите Св. Иван (Megalo-Nisi или Kyrios), Св. Петър (Petros) и Св. Кирик (Ioannes island или Petros) са описани, като отново имената на о. Св. Иван и о. Св. Кирик са разменени (Langdon 1884, 16). Други острови не са споменати, а единствено плитчините около о. Св. Петър.

Важна краеведска книга за Созопол е „История на Понтийска Аполония – Созопол (от основаването ѝ до наши дни)“ на созополчанина Константинос Папайоанидис, издадена през 1933 г. Авторът няколкократно споменава Гата и Милос единствено като таляни. Той описва три острова край Созопол – Св. Йоан, Св. Петър и Св. Кирик. Детайлните данни, които К. Папайоанидис предава за географията и историята на Созопол, изключват възможността за изчезване на съществували в недалечното минало острови, за които созополчанинът да не разказва (Папайоанидис 2004).

Направеният обзор на архивни географски документи от 19 и началото на 20 в. показва еднозначно, че в акваторията на Созопол през този период са представени единствено трите съществуващи и днес острова – Св. Кирик, Св. Иван и Св. Петър. Остава открит въпросът кои са островите Милос и Гата споменати от К. Иречек и съответно Гата от братя Шкорпил.

При проведено запитване до трима местни възрастни рибари от Созопол те еднозначно посочиха, че Милос и Гата са акватории около о. Св. Кирик – Милос се на-

Обр. 14. Руска карта на Бургаския залив от 1911, направена по картата на кап. Thomas Spratt
Fig. 14. Russian map of Burgas Gulf from 1911, based on the map of capt. Thomas Spratt

мира южно, а Гата⁷ – северно от острова. И тримата посочиха на карта едни и същи места⁸ (обр. 16).

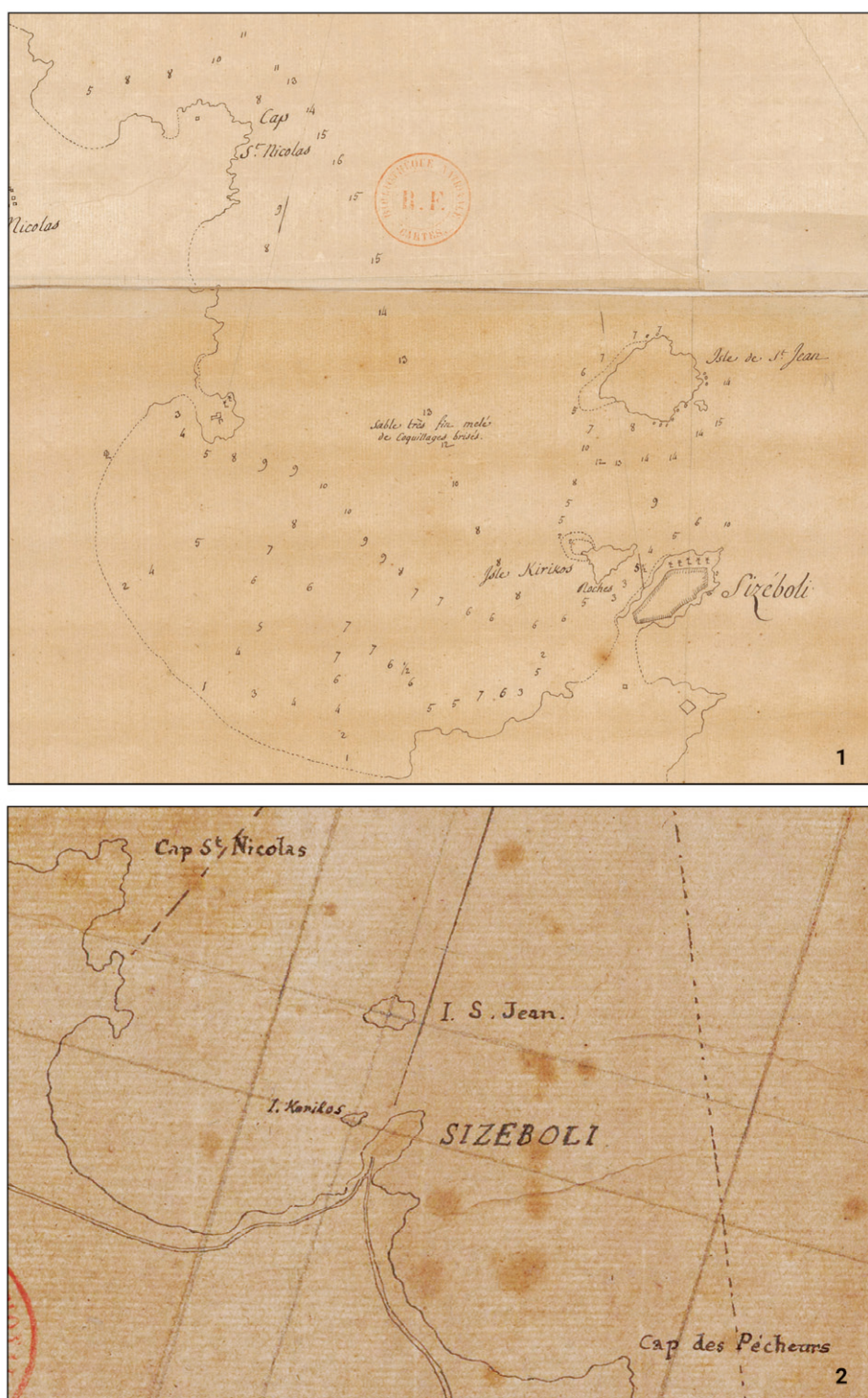
Тази информация кореспондира и със сведенията на К. Папайоанидис. Прегледът на карти, лоции, въздушни снимки и археологически публикации показва, че в близост до акваториите Милос и Гата съществуват плитчини и рифове, които е възможно да са споменатите „плоски“ островчета от К. Иречек и братя Шкорпил.

Гата (Гатта)

Днес естественият облик на акваторията между северната част на о. Св. Кирик и северозападния бряг на Созополския полуостров е силно променен вследствие на изграждането на вълнолом и път до о. Св. Кирик в началото на 20 в. (1927 г.) (обр. 16, 20.2). Северно от вълнолома, особено в източната му част и в близост до брега на полуострова, съществуват скалисти плитчини, излизащи до повърхността и видими и на съвременни сателитни снимки (обр. 16). На немска въздушна снимка от 1918 г. (обр. 17) също личат плитчините в разглежданата акватория, върху част от които е изграден пътът-вълнолом. Тези плитчини са описани в няколко лoции и са отбелязани на няколко карти. В описанието на Западното черноморско крайбрежие на руския граф Пётр Андреевич Толстой са споменати опасни плитчини преди влизането в залива, заключен между Созопол, съвременните плаж Градина и гр. Черноморец, при край-

7 Единият от рибарите подчерта, че правилното изписване е „Гатта“, както го предава и К. Иречек.

8 По думите на д-р Атанас Орачев преди години местен рибар е нарекъл района на югозападната част на о. Св. Иван „Милос“ и е обяснил, че там някога е имало мелница. Там островът продължава под вода като плитчина, видна на батиметричния модел на района (обр. 5.1) и на някои карти (обр. 12, 14)

Обр. 15.1. Анонимна карта на Бургаския залив от Френската национална библиотека (Golfe de Foras ou de Mesembrie, достъпна он лайн: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100402w/f1.item.r=Bulgarie>; 2. Анонимна карта на Бургаския залив от Френската национална библиотека (Golfe de Bourgas), достъпна он лайн: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494548b.r=golfe%20de%20burgas?rk=21459;2>

Fig. 15.1. Anonymous French map of Burgas Gulf from the National Library of France (available on line: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494548b>); 2. Anonymous French map of Burgas Gulf from the National Library of France (available on line)

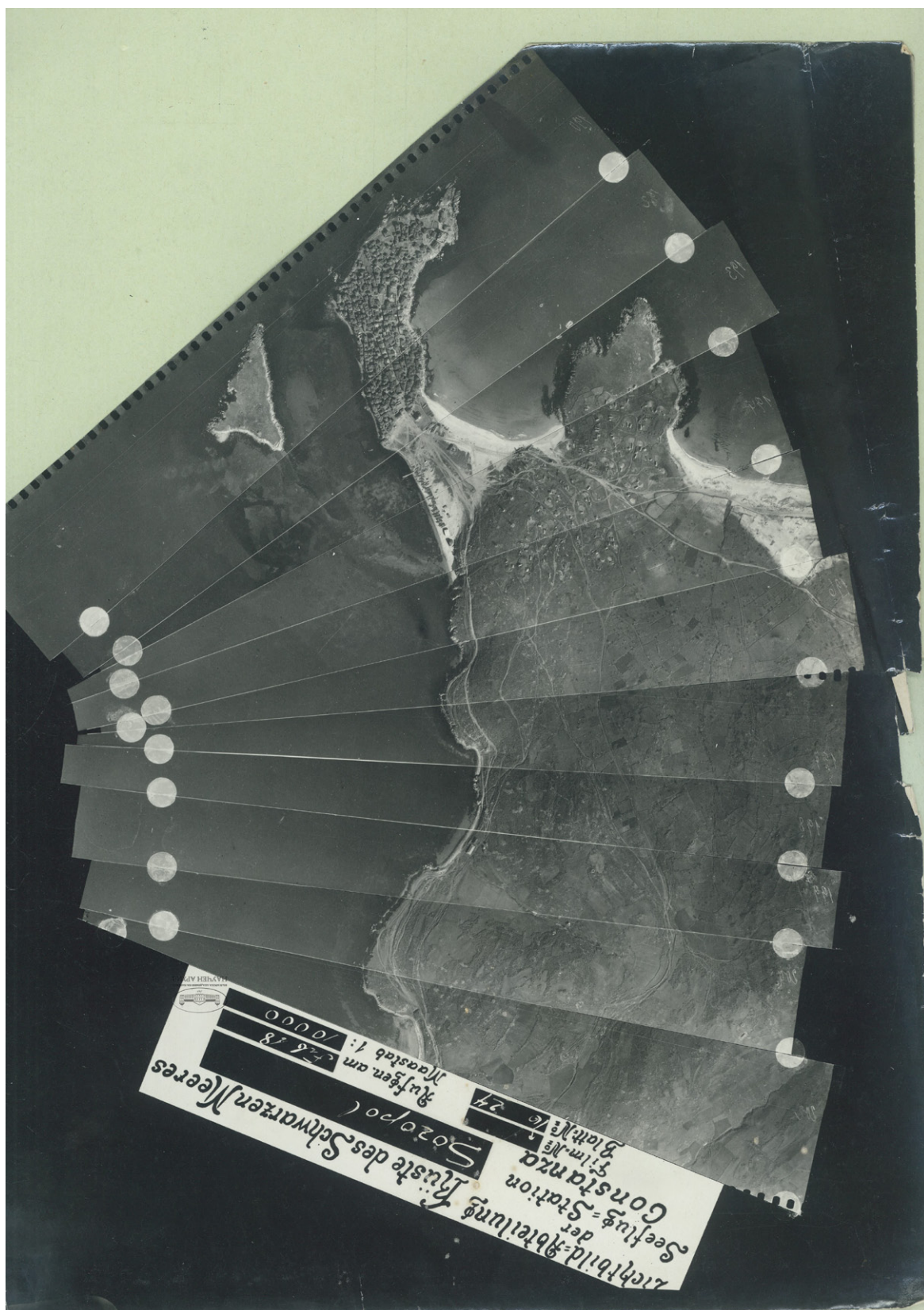
Обр. 16. Сателитна снимка от Google Earth с означени акватории Милос, Гата, Патраки и Перало, посочени от трима созополски рибари.

Fig. 16. Satellite imagery from Google Earth with the areas Milos (Милос), Gata (Гата), Patraiki (Патраки) и Peralo (Перало), pointed by three fishermen and captains from Sozopol.

брежно плаване от юг на север: „От тук следва да се плава с вятъра, наречен Гарбин, 2 италиански мили, където се намират плитчини, от които следва да се пазиш, и сетне, като избягваш тези плитчини, можеш да влезеш в добро пристанище. Там има чудесно пристанище и доста голямо, в което без страх могат да стоят до 1000 кораба и галери и малки съдове“ (Толстой 2006, 90). Граф П. Толстой не дава допълнителна информация къде се намират тези препятствия. Може да предположим, че това са рифовете северно от Созополския полуостров и о. Св. Кирик, които представляват опасност при плаване от юг на север в близост до брега, преди влизането в големия залив срещу съвременния плаж Градина.

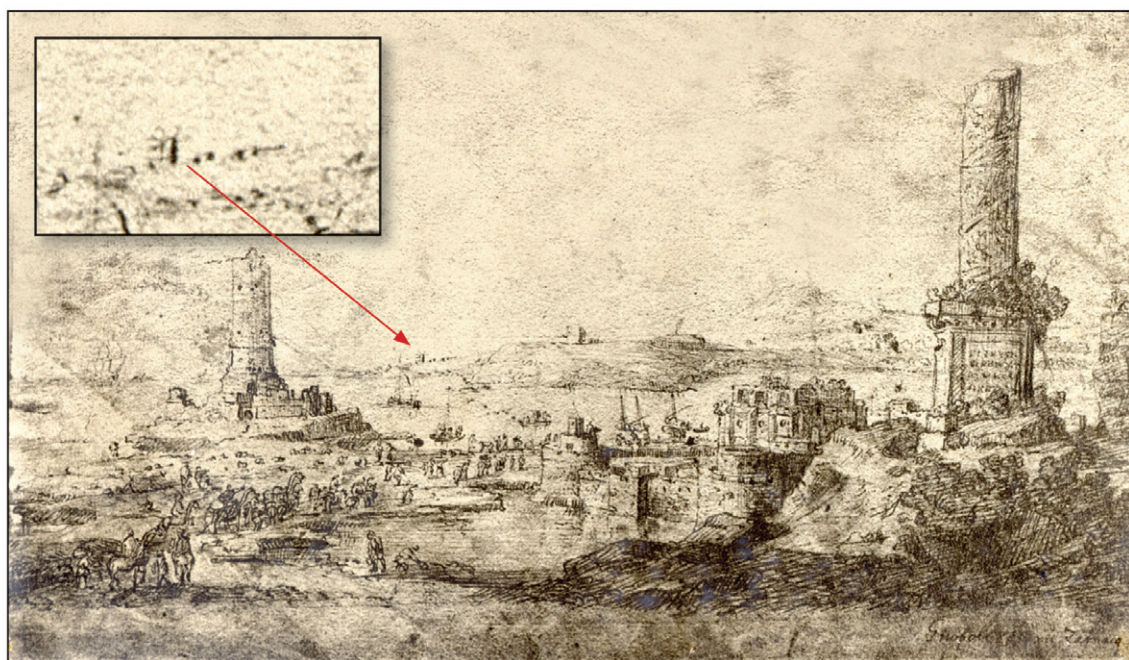
В лоцията на Taitbout de Marigny (и на Joseph Correard) е пояснено, че влизането в Созополския гаван (пристанище) става от север, между Созополския полуостров и о. Св. Кирик, където обаче съществуват рифове, които оставят единствена просека от 12–14 м в близост до острова. През нея кораби с плитко газене могат да влязат в пристанището (Marigny 1850, 26-27; Correard 1854, 36). Същата информация е поместена и в английските лоции, представени по-горе, които ползват Taitbout de Marigny като основен източник (Hobbs 1847, 17; Langdon 1884, 16). На въздушната снимки от 1918 г. (обр. 17) рифовете и плитчините между острова и полуострова личат именно както са описвани в лоциите – оставяйки тесен проток до о. Св. Кирик към Созополския гаван. Те са предадени на някои навигационни карти. На картата на капитан Thomas Spratt със знак X там са отбелязани рифове (обр. 12), които са предадени и на руските карти от 1878 г. и от 1911 г. (обр. 13.1; 14), представени по-горе.

Именно тези рифове, преди построяването на пътя-вълнолом, са предпазвали пристанището от северните вълни и течения. Според някои изследователи на миналото на Созопол, през периодите на по-ниско относително морско ниво, тези плитчини са представлявали сухоземен провлак, свързващ днешния остров с материка

Обр. 17. Немска въздушна снимка от 1918 г. (Архив на братя К. Шкорпил и Х. Шкорпил. Научен архив, Българска академия на науките)

Fig.17. German aerial photography from 1918. (Archive of brothers K. Shkorpil and Shkorpil. Science Archive of the Bulgarian Academy of Science)

Обр. 18. Анонимна рисунка, приписвана на холандския художник Ян Петерс, с изобразена вятърна мелница на южния бряг на о. Св. Кирик

Fig. 18. Anonymous drawing attributed to the Dutch artist Jan Peters, with a depicted windmill on the south shore of St. Kirik island

(Димитров и др., 1982, 442; Панайотова 1994, 127-128). Г. Тончева очертава там предполагаем античен вълнолом, лежащ под съвременния (обр. 19) (Тончева 1964, фиг. 31). На снимката от 1918 г. на мястото на съвременния път личи линейна форма на морското дъно, която може да е представлявала останки от изкуствено съоръжение, каквито са известни от южната страна на о. Св. Кирик, в акваторията Милос (виж по-долу).

Т. Трифонов, в книгата си „Седемстотин наименования по Българското черноморие“ също поставя едно от островчетата, споменати от К. Иречек, под пътя между материка и острова, но смята, че това е Милос (Трифонов 2003, 26-26).

Действително акваторията Гата, посочена от Созополските рибари, не съвпада точно с рифовете, описани по-горе. Там информаторите поставят Перало и Патраки, а Гата е западно от тях. Въпреки това е твърде възможно споменатото плоско островче, предпазващо Созополския гаван от вълните, да са именно тези рифове.

Милос

Интервюираните рибари посочиха, че акваторията Милос се намира от южната страна на о. Св. Кирик (обр. 16) и разказаха, че там е съществувал талян и, че името означава „мелница“. Те нямаха спомен там да е имало мелница и обясниха, че наименованието е дадено заради прибоя, който въргала камъчетата като мелница и ги прави обли. На анонимна рисунка, представяща гр. Созопол и приписвана на холандския художник Ян Петерс (1624–1677), именно в тази част на о. Св. Кирик личи ясно вятърна мелница, което изяснява топонимията на въпросната акватория (обр. 18) (Бакърджиев 1963, 33-37).

Естественият облик на акваторията южно от о. Св. Кирик, където се намира Ми-

лос, днес е силно променен, поради изкуственото разширяване на острова през втората половина на 20 в. за построяването на база на Гранична полиция и изграждането на вълнолом с малък фар – „Мигалката“. Отвоюваната акватория покрива плитчини, видими ясно на въздушни фотографии от началото на 20 в. (обр. 17, 20.2). Те са описани и в лоциите за района и са отбелязани на някои карти (обр. 12, 14). В лоцията на Taitbout de Marigny (и на Joseph Corread) е пояснено, че от юг Созополският гаван е непристъпен за кораби поради скали, които са на дълбочина около 1–1,3 м (3–4 pieds⁹) (Marigny 1850, 26-27; Corread 1854, 36). Същата информация е поместена и в английските лоции, представени по-горе, които ползват Taibout de Marigny като основен източник (Hobbs 1847, 17; Langdon 1884, 16).

В тази зона при подводни археологически експедиции са регистрирани масивни линейни съоръжения, които откривателите и проучвателите им определят като два изкуствени вълнолома, направени от натрупани камъни (Тончева 1964, 72-73, фиг. 31; Димитров и др. 1982, 443, рис. 827 А). Местоположението, което дава Г. Тончева (обр. 19) и това, което представят Б. Димитров, К. Порожанов и Н. Орачев (обр. 4), се различават. Съдейки по въздушните фотографии от началото на 20 в. (обр. 17, 20.2), на които личат подводни линейни форми, приличащи на описаните структури, по-скоро трябва да приемем като коректна картосхемата на Г. Тончева.

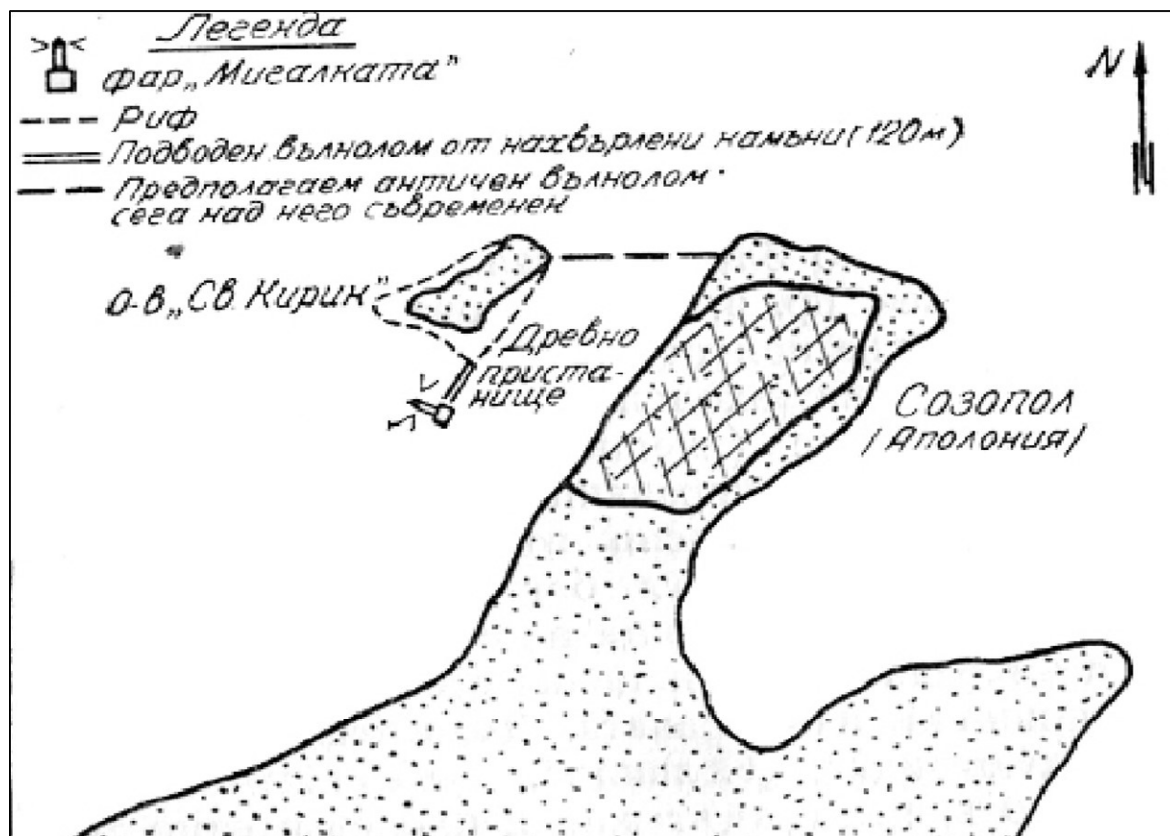
Тези структури навярно са били затрупани при отвоюването на акваторията южно от о. Св. Кирик. За съжаление информацията, която авторите оставят за тях, се свежда до схематични чертежи и кратко описание на съоръженията. Според Г. Тончева, която публикува сведения по описание на водолази, вълноломът има посока север-юг и е направен от големи заоблени камъни. Сечението му е с формата на заоблена купа, а основата „доста широка“. Той вероятно бил изграден върху основи на по-стар вълнолом. „С тези два вълнолома се образувало едно правоъгълно пространство, в което водата била почти винаги спокойна.“ (Тончева 1964, 72-73, фиг. 31).

Според Б. Димитров, К. Порожанов и Н. Орачев единият вълнолом започва от края на рифа в югозападния край на острова, върви в южна посока и е дълъг около 890 м. Във вътрешността на оформения басейн е изграден друг „вълнолом-кей, паралелен на първия, дълъг около 610 м“ (Димитров и др. 1982, 443). И двете съоръжения са изградени от големи ломени нахвърляни камъни без спойка. Сечението на съоръжението е трапецовидно, като широчината на горната страна е между 10 и 20 м. Височината на съоръжението от дъното варира според дълбочината от 1,5 до 6,5 м, а разстоянието от горната страна до повърхността е от 1,5 до 3,5 м. Авторите обясняват широчината на горната страна на съоръженията с функцията им като складови площадки за разтоварване на кораби (Димитров и др. 1982, 443, рис. 827 А).

Напълно възможно е част от тези структури и плитчините южно от о. Св. Кирик да са споменатите от К. Иречек островче Милос. Те са защитавали Созополското пристанище от южни и западни ветрове и са били ясно видими от повърхността (дълбочината на горните им участъци е била на места 1,5 м.), което личи и на въздушната снимка. Навярно при вълнение в тях са се разбивали вълните и този прибой е бил видим.

Т. Трифонов също поставя едно от островчетата, споменати от К. Иречек, под изкуственото разширение на о. Св. Кирик от юг, но смята, че това е Гата (Трифонов 2003, 65).

9 Pied - 32,5 см.

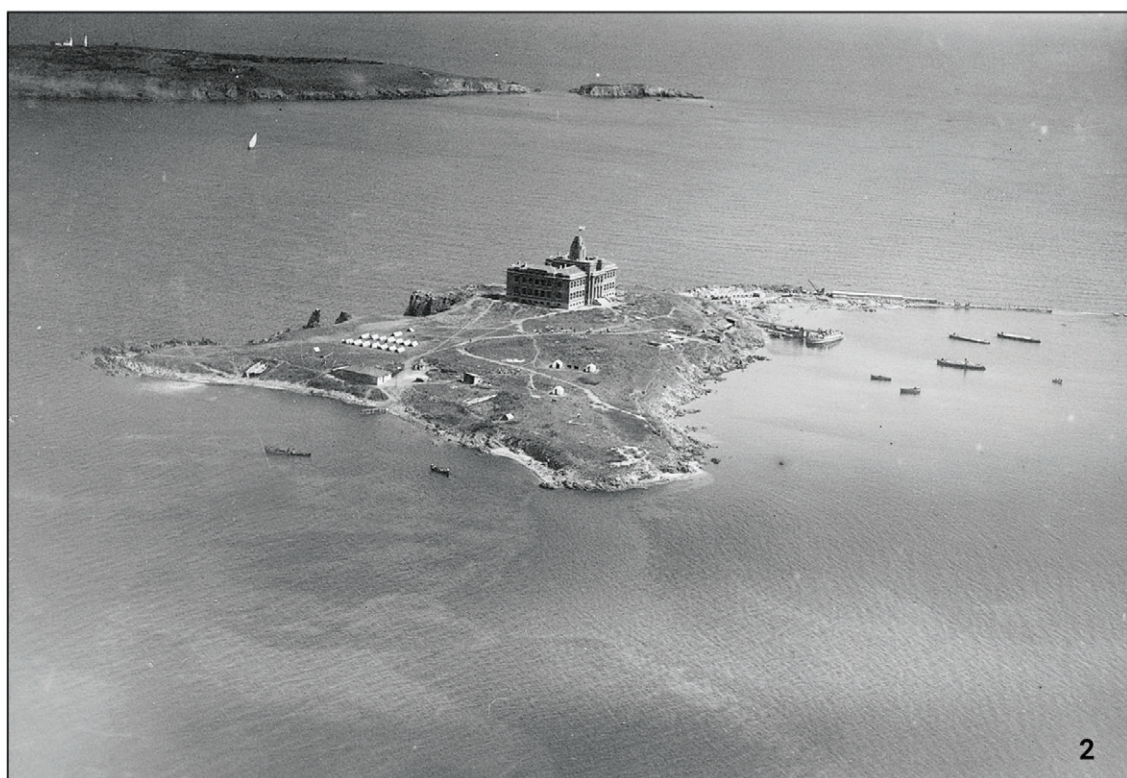
Обр. 19. Рисунка на предполагаемите антични вълноломи южно от о. Св. Кирик (по Тончева 1964, обр. 31)

Fig. 19. Sketch of probable ancient jetties south of St. Kirik island (after Тончева 1964, fig. 31)

Заклучение

На базата на изложените по-горе факти и аргументи, могат да бъдат направени следните изводи:

1. По всяка вероятност островите Милос и Гата, описани от К. Иречек, са рифовете между североизточния бряг на о. Св. Кирик и Созополския полуостров (Гата) и южно от о. Св. Кирик (Милос). Те, наред с островите Св. Кирик, Св. Иван и Св. Петър, са защитавали Созополския гаван от ветрове, течения и вълни. Днес част от тези плитчини се намират под изградените през 20 в. съоръжения североизточно и югоизточно от о. Св. Кирик. Възможно е някои от тези плитчини да са изкуствени съоръжения – древни вълноломи;
2. Милос е акватория южно от о. Св. Кирик;
3. Гата е акватория северно от о. Св. Кирик;
4. Подводният рид между Созополския полуостров и о. Св. Иван е на твърде голяма дълбочина, изключваща възможността за съществуване в недалечното минало (19 – нач. на 20 в.) на островчета, представляващи горните му части. През 20 в. не са констатирани сериозни сеизмични явления, каквито единствено биха довели до значително потъване на такива геоморфоложки форми. Паметта на местното население не съхранява спомен нито за такова явление, нито за такива острови.

Обр. 20.1. Северозападният бряг на Созополския полуостров, о. Св. Кирик и риф Паликари (по Гюзелев 2009, 61); 2. Островите Св. Кирик и Св. Иван с акваторията им, началото на 20 в.
 Fig. 20.1. Northwestern shore of Sozopol peninsula, St. Kirik island and the reef Palikari; 2. St. Kirik and St. Ivan islands, early 20 century

Накрая ще очертая някои перспективи пред проучвателите на подводното наследство в акваторията на Созопол. Би било добре да се направи комплексно проучване на античните обекти под вода и на тези на прилежащия бряг, с оглед уста-

новяването на промените на относителното морско ниво през античността, както и на облика на античния ландшафт. Важно е да бъдат допроучени, документирани и публикувани останалите незасегнати от строителните дейности антични структури в акваторията на о. Св. Кирик (ако са останали такива). В зоната между североизточния край на острова и полуострова следва да бъдат издирени евентуални останки от изкуствени съоръжения. Ако тук бъдат идентифицирани зони, които не са силно засегнати от драгажните дейности, може да бъдат направени сондажи за установяване на естеството на стратиграфията във връзка с предполагаемата суха връзка в миналото и съществуването на античен некропол.

Благодарности

Благодаря на К. Димитров, директор на Центъра за подводна археология за предоставения батиметричен модел на Созополския залив (обр. 5.3); на Д. Недев, директор на Общински културен институт „Музеен център“ – Созопол, за снимка на рисунката, преписвана на Ян Петерс (обр. 18); на Военноморския музей – Варна за картата на капитан Т. Spratt (обр.12); на Б. Петров за картата от 1807 г. (обр. 7); на А. Орачев за анонимната френска карта и руските карти от 1884 и 1911 и на библиотеките, предоставили свободен достъп за използване на материали от техните фондове.

Цитирана литература

- Бакърджиев, Г. 1963. Един ценен документ. *Изкуство* 5, 33-37.
- Гюзелев, М. 2009. *Западният понт между Емине и Босфора през първото хилядолетие пр. Хр.* Бургас: Лотос.
- Димитров, Б. 2004. *Аполония Понтика. Един гръцки полис на брега на Черно море 611–72 г. пр. Хр.*, София: Университетско издание „Св. Климент Охридски“.
- Димитров, Б. 2009. *История на Созопол*. София: Акшаена-2007.
- Димитров, Б., Порожанов, К., Орачев, А. 1982. Пристанищата на Аполония и Месамбрия. В: Фол, А. (ред.) *Тракийски паметници*, т. 3: *Мегалитите в Тракия*, ч. 2: *Тракия Понтика*, София: Наука и изкуство, 438-458.
- Енегольм, Е. 1830. *Записки о городах забалканскихъ, занятыхъ российскими войсками въ достопамятную кампанію 1829 года*. Санкт Петербург: Типографии Плюшара (достъпно в интернет: <https://www.litres.ru/egor-enegolm/zapiski-o-gorodah-zabalkanskih-zanyatyh-rossiyskimi-voyskami-v-dostopamyatnuu-kampaniu-1829-goda/>).
- Иречекъ, К. 1899. *Княжество България. Част II. Пътувания по България*. Пловдив: Христо Г. Данов.
- Иречек, К. 1974. *Пътувания по България*. София: Наука и изкуство.
- Крыжановский, А., Плансон, К., Белов, А. 1916. *Краткий исторический очерк гидрографии русских морей. Част IV. Черное и Азовское моря*. Санкт-Петербург: Типография Морского министерства (достъпно в интернет от руската национална електронна „Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина“: https://www.prilib.ru/item/425508?v=d&z=3&n=5&i=5099086_doc1_3337BDC5-28F6-413B-AF5F-01ADB0F6F959.tiff&y=1420&x=718).

- Лазаров, М. 2009. *Древното корабоплаване по Западното Черноморие*. Варна: Славена.
- Манганари, Е. 1841. Атлас Чернаго Моря съ описей, произведенных с 1825 по 1836 годъ, Санкт Петербург: Гидрографическое черноморское депо Николаевъ.
- Орачев, А. 2007. Проучвания върху морската история и археология на Левия Понт 1. Каменните блокове с отвори от Българското Черноморие. *Известия на народния музей Варна*, (28) 43, 9-39.
- Орачев, А. 2018. Котвите, навигацията и пристанищната система на Аполония – Созопол. *Будител* 48, 2, 57-71.
- Папайоанидис, К. 2004. *История на Понтийска Аполония – Созопол (от основаването ѝ до наши дни)*. София: Фабер.
- Пеев, П. 2014. Палеогеография на пристанищните акватории в древната морска история и култура по Западното Черноморие. Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, Варна.
- Петров, Б. 2017. Тетбу де Марини ли е автор на картата на Варненския залив от 1830 година? Морски вестник (електронно издание: https://morskivestnik.com/mor_kolekcii/karti_i_locii/19062017_tetbu.html).
- Попов, В., Мишев, К. 1974. *Геоморфология на Българското Черноморско крайбрежие и шелф*. София: Издателство на БАН.
- Прахов, Н. 2013. Интердисциплинарни методи за реконструиране на палеоландшафта и създаване на прогнозни модели за идентифициране на археологически обекти под вода. Непубликувана дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, София.
- Прахов, Н., Димитров, К., Георгиев, П. 2019. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. *Археологически открития и разкопки през 2018 г.*, София, 738-740.
- Толстой, П. 2006. *Описание Черного моря, Эгейского архипелага и османского флота*. Москва: Наталис.
- Тончева, Г. 1964. *Потънали пристанища*, Варна: ДИ – Варна
- Трифонов, Т. 2003. Седемстотин наименования от Българското черноморие, Варна: Варна 2006.
- Христов, И. 2018. *Mare Ponticum. Крайбрежни крепости и пристанищни зони в провинция Хемимонт V–VII век*. София: Unicart.
- Шкорпил, Х., Шкорпил, К. 1890. Черноморското крайбрежие и съседните подбалкански страни в Южна България. *Сборник народни умотворения, наука и книжнина*, 3, София: Министерство на народното просвещение, Държавна печатница, 3-40 (достъпно в интернет: http://macedonia.kroraina.com/sbnu/sbnu_03.pdf).
- Шкорпил, Х., Шкорпил, К. 1891. Черноморското крайбрежие и съседните подбалкански страни в Южна България. *Сборник народни умотворения, наука и книжнина*, 4, София: Министерство на народното просвещение, Държавна печатница, 102-146. (достъпно в интернет: http://macedonia.kroraina.com/sbnu/sbnu_04.pdf).
- Шкорпил, Х., Шкорпил, К. 1932. Археологически бележки от Черноморското крайбрежие. *Известия на Българския археологически институт*, 6 (1930-1931), 57-88
- Correard, J. 1854a. *Atlas du Guide maritime et stratégique dans la Mer Noire, la mer d'Azov et sur le theatre de la guerre en Orient*, Paris: Librairie militaire, maritime et polytechnique; (достъпно в интернет: <http://objects.library.uu.nl/reader/index.php?obj=1874-207861&lan=en#page//35/76/46/35764606811988801738222434406653229544.jpg/mode/1up>).

- Correard, J. 1854b. *Guide maritime et strategique dans la Mer Noire, la Mer d'Azof et sur le theatre de la guerre en orient*, Paris: Librairie militaire, maritime et polytechnique.
- Georgiev, M., Petkov, A., Stoev, D., Velkovski, K. 1994. Geophysical Prospecting of the Aquatoria of the Southern Bulgarian Black Sea Coast aimed at Reconstruction of the Palaeorelief. *Thracia Pontica* 5, 317-328.
- Hobbs, J.S. 1847. *New Sailing Directions for the Dardanelles, Sea of Marmara, Bosphorus, Black Sea and the Sea of Azov: Compiled Chiefly from the Surveys of E. Taitbout de Marigny and the Observations of Mr. R.D. Middleton, Commander, Merchant Service; Mr. G. Biddlecombe, Master, R.N. and from various other important Communications*, London: Charles Wilson, Kirkaldy & Hobbs.
- Jirecek (Jirecka), K. 1888. *Cesty po Bulharsku*. Praha: Kommissi u Frantiska Rivnace.
- Langdon, C. H. 1884. *Black Sea Pilot*. London: Lords Commissioners of the Admiralty, Hydrographic Office.
- Marigny, T. 1850. *Pilote de la Mer Noire et de la Mer d'Azov*. Constantinople.
- Moltke, H. 1854. *The Russians in Bulgaria and Rumelia in 1828 and 1829: during the campaigns of the Danube, the sieges of Brailow, Varna, Silistria, Shumla, and the passage of the Balkan by Marshall Diebitch. From the German of Baron von Moltke*. London: J. Murray.
- Panayotova, K. 1994. Once Again about the Archaeological Material from the Harbour of Sozopol. *Thracia Pontica* 5, 125-131.
- Preisinger, A., Aslanian, S., Heinitz, W. Geomorphologic Development of the Bay of Sozopol, Bulgaria (Black Sea) During the Last 7500 Years. 2001 (2000-2001). *Известия на народния музей – Варна* 36-37, 9-18.
- Preshlenov, H. . Mesambria Pontica in orbis Romanus. In Ivanov, R. (ed.) *Roman Cities in Bulgaria*. Sofia: Prof. Marin Drinov – BAS, 493-536.
- Seure, G. 1924, *Archéologie thrace. Documents inédits ou peu connus (deuxieme serie). Revue Archéologique XIX, 5eme serie*, 307-50.

The mysterious islands Milos and Gata near Sozopol, Bulgaria

Nayden Prahov

(summary)

Nowadays in the aquatory of Sozopol, ancient Apollonia Pontica, on the Southern Bulgarian Black Sea coast exist three islands – St. Ivan, St. Peter and St. Kirik. Some scholars describing Sozopol and its environment in the late 19th century mention another two islets – Milos and Gata. Today they no longer exist. This paper addresses two main questions: where were they located, and what was their fate?

The Czech historian K. Jirecek visited Sozopol in 1884. He describes that on the western side of the Sozopol peninsula, in the vicinity of the town, there are two small and flat islets – Milos and Gata, and that the five islands (St. Ivan, St. Peter, St. Kirik, Milos and Gata) protect the town and its harbour from the winds and the waves (Jirecek 1888, 559). The Czech scholars and brothers K. and H. Skorpil visited Sozopol in 1883. They list four islands – St. Ivan, St. Peter, Milos and Gata. From a handwritten description, a sketch and a

map of Sozopol and its environment it is obvious that they call St. Kirik also Milos, which name is used also on an official map of Sozopol harbour from 1924 (figs. 1.1-2; 2).

Milos and Gata have been mentioned in a number of publications from the 20th and 21st century which present the history, archaeology and geography of Sozopol. None of their authors have seen them, but they suggest different theories about their location and disappearance. The French scholar G. Seure mentions them in a publication from 1924 in a sketch of Sozopol and its area where Milos and Gata are located next to St. Ivan instead of St. Peter. Similar locations are suggested by A. Prisinger and his team who surveyed the aquatory of Sozopol in the late 1990's. They believed that Milos and Gata are reefs on the southern side of St. Ivan (fig. 5.2).

In a publication about Sozopol's ancient harbours B. Dimitrov, K. Porozhanov and A. Orachev presented the theory that Milos and Gata were the upper parts of an underwater ridge between the Sozopol peninsula and the St. Ivan island. They suggested that the ridge had submerged due to a natural cataclysm (fig. 4). The theory was accepted by several researchers and mentioned in their papers. This ridge was surveyed and published several times (figs. 5. 1-3). Today its upper parts are about 16 m below sea level. This significant depth makes this hypothesis quite improbable. Such subsidence is impossible except in case of major tectonic event, and such is not known in the recent history of Sozopol and the region.

A review of old naval and military maps (figs. 6, 7; 8. 1-2; 9. 1-2; 10. 1-2; 11.1-2; 12; 13.1-2; 14; 15.1-2) pilots, and itineraries from late 17th – early 20th centuries (Толстой 1830, 90; Енегольм 1830, 123; Marigny 1850, 26; Corread 1854, 36; Hobbs 1847, 17; Langdon 1884, 16) show that there were no other islands around Sozopol except St. Kirik, St. Ivan and St. Peter. In his book about the history of Sozopol published in 1933, the local historian K. Papaioanidis explains that Melos and Gata are fish traps in the aquatory of Sozopol.

Interviews with three old local anglers were conducted as part of the research. They, independently of each other, explained that Gata is an aquatory on the northern side of the St. Kirik island and the name in Greek means a cat. Melos is an aquatory on the southern side of the St. Kirik island and the name in Greek means windmill (fig. 16). The latter statement finds good confirmation in a drawing of Sozopol, its harbour and the St. Kirik island, whose author is most probably the Dutch artist Jan Peters (1624–1677). On it, there is a visible windmill on the southern side of the St. Kirik island, exactly where the fishermen pointed out as Milos (fig. 18).

Review of some old maps (figs. 12, 14), itineraries, pilots (Толстой 2006, 90; Hobbs 1847 17; Langdon 1884, 16; Marigny 1850, 26-27; Corread 1854, 36) and aerial pictures (fig. 17) from the 19th and early 20th centuries shows that in these areas there are reefs and shallow rocks. They were obstacles for the sailors who wanted to enter or exit the harbour, but protected it from winds and waves, exactly as K. Jirecek described Milos and Gata.

The conclusions which could be derived from this research are the following:

K. Jirecek calls Gata the shallow reefs in the aquatory between the northeastern shore of the St. Kirik island and the Sozopol peninsula. Today they are partly covered by a road and jetty build in the 20th century (fig. 16). As Milos he names the reefs in the aquatory to the south of the St. Kirik island. Today they are partly covered by an artificial extension of the island build in the second half of the 20th century (fig. 16).